

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Навчально-науковий інститут філології
Кафедра теорії і практики перекладу з англійської мови

**ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ СЛІВ-РЕАЛІЙ З АНГЛІЙСЬКОЇ
УКРАЇНСЬКОЮ (НА МАТЕРІАЛІ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ Б. ШОУ
«ПІГМАЛІОН»)**

Кваліфікаційна робота

На здобуття ОС «бакалавр»

студентки IV курсу

галузь знань 03 «Гуманітарні науки»,

спеціальності 035 «Філологія»,

спеціалізації 035.041 «Германські

мови та літератури (переклад

включно), перша – англійська)»,

ОПП «Переклад з англійської та

другої західноєвропейської мови»

Ігоря КОСТЮШКО

Науковий керівник:

к.філол.н., доцент кафедри

теорії і практики перекладу з

англійської мови

Людмила РУДЬКО

«Допущено до захисту»

Протокол № 10 кафедри

теорії і практики перекладу з англійської мови

ННІФ від 30.05.2023

Завідувач кафедри _____ **Людмила СЛАВОВА**

Київ – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1	
РЕАЛІЯ І КУЛЬТУРНО-МАРКОВАНІЙ ЗНАК: АСПЕКТИ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА.....	6
1.1 Історія та суть перекладознавчого поняття «реалія»	6
1.2 Мовні реалії як вербальне вираження специфічних рис національних культур	11
1.3 Способи відтворення реалій засобами цільової мови	17
Висновки до 1 розділу	25
РОЗДІЛ 2	
ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АНАЛІЗ РЕАЛІЙ НА МАТЕРІАЛІ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ Б. ШОУ «ПІГМАЛІОН».....	26
2.1 Особливості авторського стилю Б. Шоу у п'єсі «Пігмаліон»	26
2.2 Види реалій у творі Б. Шоу «Пігмаліон».....	28
2.3 Способи відтворення реалій у творі Б. Шоу «Пігмаліон»	33
Висновки до 2 розділу	42
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	43
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	46
СПИСОК ІЛЮСТРАЦІЙНОГО МАТЕРІАЛУ	50
SUMMARY.....	51

ВСТУП

Актуальність дослідження. Проблему еквівалентності, безумовно, можна виокремити як найважливішу проблему теорії перекладу; вона займає центральне місце у всій проблематиці теорії перекладу. Безеквівалентна лексика, на наш погляд, є комплексом проблем. Лексичні проблеми перекладу зводяться далеко не виключно до проблем перекладу безеквівалентної лексики, проте проблеми перекладу всіх інших слів полягають у проблемі вибору одного з варіантів, пропонованих словником, переклад яких не вимагає застосування спеціальних прийомів: досить правильно обрати один з варіантів, які є в словнику, і вставити його в текст перекладу, погодивши отримане значення зі структурою тексту, що перекладається.

Насправді й у таких випадках бувають помилки, але всі вони пов'язані з неправильним вибором варіанта, можливо, через недостатнє знання мови. Переклад безеквівалентної лексики вимагає набагато більших знань, вміння застосовувати різні типи трансформацій, більше творчих зусиль.

Безеквівалентними можуть бути реалії, терміни, авторські неологізми, слова широкої семантики, семантичні лакуни, відхилення від загальнономовленнєвих норм, складні слова, скорочення, слова з суфіксами суб'єктивної оцінки, вигуки, звуконаслідування, асоціативні лакуни, іншомовні вкраплення, власні назви і звернення.

Реалії це дуже цікавий і незвичайний пласт лексики; в реаліях найбільш наочно проявляється близькість між мовою і культурою: поява нових реалій в матеріальному і духовному житті суспільства веде до виникнення відповідних слів у мові, тому для науки про мову – лінгвістики – реалії становлять значний інтерес при дослідженні взаємодії мови і культури, будучи частиною фонових знань, а також як багатий матеріал для діяльності з розвитку перекладацьких навичок.

Для тих, хто вивчає іноземну мову семантизація слів-реалій надзвичайно важлива, оскільки вони зазвичай викликають труднощі в розумінні. Основна

проблема, з якою стикається перекладач при передачі референційних значень, виражених у вихідному тексті, – це розбіжність кола значень, властивих одиницям вихідної мови та мови, якою перекладають.

Характерною рисою безеквівалентних слів (не тільки реалій) є те, що вони не перекладаються іншими мовами за допомогою постійної відповідності, однак це не означає, що вони зовсім не перекладаються. Зрозуміло, можливість правильно передати позначення речей, про які йдеться в оригіналі, і образів, пов'язаних з ними, передбачає знання дійсності, зображеної в перекладному творі.

За цими знаннями в теорії перекладу закріпилося визначення «фонових знань». Для теорії і практики перекладу вагоме значення має група фонових знань, яка відноситься до явищ специфічних для іншої культури і необхідна читачам перекладного тексту, щоб зрозуміти в деталях його зміст.

Багато теоретиків і практиків перекладу, лінгвістів й філологів у своїх роботах неодноразово піднімали питання про те, що ж таке реалія, пропонували її класифікацію та методи перекладу цього явища. Питання про реалії ставиться в роботах С.І. Влахова, С.П. Флоріна та А.Е. Супруна.

Об'єктом даного дослідження став текст твору Б. Шоу «Пігмаліон» і перекладу цього твору українською мовою.

Предметом дослідження є способи перекладу реалій, що дозволяють зберегти художню своєрідність твору в процесі перекладу з англійської мови українською.

Метою даної роботи є виявлення способів перекладу реалій, що дозволяють зберегти художню своєрідність оригінального художнього тексту на прикладі твору Б. Шоу «Пігмаліон».

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі **завдання**:

- проаналізувати реалії як клас безеквівалентної лексики;
- визначити перекладознавчі класифікації реалій і способи їх перекладів;
- виокремити проблеми перекладу реалій в художньому тексті;

- обґрунтувати способи передачі англійських реалій у перекладі твору Б. Шоу «Пігмаліон» українською мовою.

Для вирішення основних завдань роботи буде потрібно використовувати аналітичний і порівняльний **методи дослідження**.

Теоретична значимість проведеного дослідження полягає у вивченні важливої для теорії перекладу теми, пов'язаної зі специфікою національної мови, – тема реалій і проблема їх перекладу, що робить певний внесок у розвиток загальної теорії перекладу.

Практична значимість роботи полягає в можливості використання результатів дослідження з метою систематизації лексики англійської та української мов, в теорії перекладу, в лексикографічній практиці, в спецкурсах з теорії міжкультурної комунікації, країнознавства, в лекційних курсах як із загальної, так і приватної лексикології, історії англійської мови, теорії перекладу, історії перекладознавства, порівняльної типології.

Наукова новизна полягає в дослідженні українського тексту твору Б. Шоу «Пігмаліон», що представляє собою переклад з англійської мови; розглянуті способи подачі особливостей формування мовленнєвої картини світу, що належить одній мові, іншою мовою; виявлено специфіку способів перекладу, властиві представникам різних перекладацьких шкіл.

Структура дослідження. Робота складається зі вступу, двох основних розділів, висновків до них, загальних висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг основної частини кваліфікаційної роботи – 43 сторінки.

РОЗДІЛ 1

РЕАЛІЯ І КУЛЬТУРНО-МАРКОВАНИЙ ЗНАК: АСПЕКТИ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА

1.1 Історія та суть перекладознавчого поняття «реалія»

В теорії перекладознавства поняття «реалія» є досить дискусійним. Тому, для більш глибокого поняття «реалія», звернемося до лінгвістичних студій.

Реалія – це термін, який використовується в перекладознавстві для позначення конкретних об'єктів, понять, явищ або культурних особливостей, які існують в одній культурі або мові, але відсутні або мають інше значення в іншій культурі або мові. Реалії можуть бути відображені в текстах, які перекладаються, але їх зміст та значення можуть бути незрозумілими або неправильно сприйнятими читачами, які належать до іншої культури або мови.

Власне поняття «реалія» навіть на сьогодні залишається суперечливим серед мовознавців. І якщо у вітчизняній лінгвістиці слово «реалія» з'явилося у 50-х роках минулого століття і закріпилося серед вчених, то в зарубіжній лінгвістиці воно не має такої прихильності. Це пов'язано, перш за все, з природою даного явища. У слов'янських мовах слово «реалія» не викликає спантеличення, в той час як в англійській мові воно має більш загальну природу. Так, в етимологічному словнику ми бачимо наступне:

realia – «real things», 1952, neuter plural of Late Latin realis «actual, real» [32].

real – early 14c., «actually existing, true»; mid-15c., «relating to things» (especially property), from Old French reel «real, actual», from Late Latin realis «actual», in Medieval Latin «belonging to the thing itself», from Latin res «matter, thing», of uncertain origin. Meaning «genuine» is recorded from 1550s; sense of «unaffected, no-nonsense» is from 1847 [32].

Як бачимо, англійський етимологічний словник надає досить загальне значення слова «*realia*», це щось реальне, існуюче.

В англійському словнику ми зустрічаємо зовсім інше пояснення:

realia – objects and material from everyday life, especially when used as teaching aids (предмети і матеріали з повсякденного життя, особливо коли вони використовуються як навчальні посібники) [25]. Це тлумачення, навпаки, наводить на хибне розуміння поняття «реалія» в лінгвістиці.

Стає очевидною причина того, чому зарубіжні науковці не прихильні до застосування у своїх роботах цього слова. Але, все ж таки, є поодинокі роботи, які розглядали це явище.

За визначенням М. Ледерер, *realia* є латинським, що означає «справжні речі» [44, с. 126]. «Реалія» – це слово (або інші сегменти мови), які відносяться до елементів у певній культурі, або, як визначає Н. Рам'єр: «екстралінгвістичні посилення на предмети, пов'язані з культурою, історією країни або географією» [47, с. 102], але, як відзначає Д. Гріт [35, с. 42-48], це слово також використовується для позначення культурних елементів, а не слова, що належить до них. Визначення, яке висвітлює проблеми викликані *реалією* в перекладі, дається Е. Коернером: «поняття, які знаходяться в культурі мови-джерела, але не в культурі мови-перекладу» [41, с. 1]. Інакше кажучи, *реалія* посиляється на елементи, які не мають еквівалента в інших мовах, якими спілкуються у різних культурних спільнотах. Таким чином, вони є результатом відмінностей між культурами (які є екстралінгвістичними) і тому не повинні бути сплутані з відмінностями між мовами та системами мови (які є міжмовними).

Реалія в англійському перекладознавстві, введене С. Флоріном [33, с. 122-28], є лише одним із багатьох слів, яке використовується для позначення цього специфічного явища. Інші слова, які використовуються в літературі, включають проблеми, пов'язані з культурою [33, с. 121], культурно-специфічні предмети «*culture-specific items*» [33, с. 123], алюзії [33, с. 124], екстралінгвістичні культурні посилення, специфічні для культури посилення та слова, пов'язані з культурою. Деякі відмінності можуть існувати, в основному, залежно від авторської концепції того, що являє собою реальність

[37, с. 47] і як автор визначає культуру, але у багатьох випадках ці поняття практично є синонімами.

Таким чином, той, хто не є частиною певної культурної спільноти, не зрозуміє культурне посилення на елемент в межах цього співтовариства, навіть якщо вони говорять однією мовою. Необхідно зазначити, що «предмети» не повинні бути фізичними і що «культура» або «культурне співтовариство» не обов'язково повинні бути прив'язані до всієї країни [31]. Протилежність і наївний погляд на те, що мова, нація та культура збігаються, називається «гомогенізацією» [24, с. 189-210].

Очевидними прикладами реалії є посилення на культурну спадщину громади. Наприклад, на 5 і 6 грудня, «Низькі країни» відзначають день імені святого покровителя всіх дітей, більш широко відомий як Сінтерклаас (Sinterklaas) голландською або Сан-Ніколя (Saint-Nicolas) французькою. Велике зимове свято в цих країнах, воно не широко відоме в інших країнах. Хоча посилення на це свято у вихідному тексті можна перекласти буквально як Saint Nicholas англійською мовою, та англійська цільова культура не зрозуміє просто тому, що вона не знає це свято та історію за ним. У цьому прикладі, культурна спільнота (Низькі країни) не пов'язана кордонами, але охоплює Нідерланди, Бельгію, Люксембург та частину північної Франції [24, с. 189].

Слово *реалія* набуло поширення в лінгвістиці з початку 1950-х років, коли про реалії як «носії колориту, конкретних елементів національної своєрідності» заговорили в зв'язку з проблемами перекладу.

Більшість фахівців в галузі теорії перекладу дотримуються іншої точки зору і, кажучи про переклад реалії, мають на увазі номінацію референта як конкретного об'єкта позамовної дійсності або денотата як класу об'єктів реальної дійсності, які можуть бути визначені цими поняттями, тобто підпадають під його зміст. Так, Б. Баер зазначає, що для лінгвістичної загальної теорії перекладу інтерес представляє питання про способи передачі слів як назв реалій. При цьому «йтися повинно саме про переклад назв реалій,

і аж ніяк не про «переклад» самих реалій, бо реалія – поняття екстралінгвістичне і не може «перекладатися», як не може «перекладатися» з однієї мови іншою будь-яка існуюча в природі річ» [23, с. 58].

Вираз «переклад реалій» кваліфікують як термінологічно некоректний і пропонують говорити в цьому випадку про «передачу реалій», оскільки слово «передача» ширше за значенням, ніж «переклад» і може відноситися до екстралінгвістичних понять [17, с. 110].

Для уточнення поняття фахівці в галузі перекладу і порівняльної лінгвістики пропонують розрізняти, з одного боку, реалії як предмети, пов'язані з історією, культурою, економікою, або в більш широкому сенсі – все що відноситься до культури: предмети, функції, звичаї, факти поведінки і под., а, з іншого боку, «слова-реалії», «терміни-реалії», «знаки-реалії», «імена-реалії».

Специфікація поняття «реалія» здійснюється і шляхом звернення до локальної або тимчасової його характеристики. Виділяють «національні реалії», «реалії-американізми», «реалії-радянізми», «реалії-неологізми», «реалії-історизми». Тим самим реалію як предмет об'єктивної дійсності протиставляють одиниці її номінації в системі мови.

Дефініція *realia* у французьких лінгвістичних словниках відображає закріплене за поняттям його розуміння у видавничо-поліграфічному контексті. Реалія кваліфікується як елемент коментаря до художніх творів і виражає пояснення до згадуваних в тексті дат, подій і под... Наприклад: «*Dans un dictionnaire, lesrealia sont les illustrations représentant les objets désignés par les mots. Ce sont les représentations des «choses» dénotées par les entrées lexicographiques (les denotata)*» [30, с. 189].

З цього визначення випливає, що використовувані у словнику ілюстрації розглядаються як адекватний та ефективний спосіб представлення значення слова в тих випадках, коли у нього «заповнений» денотативний шар значення, тобто з ним дійсно асоціюється певний образ еталонного представника відповідної категорії предметів або явищ дійсності. При цьому не можна не

помітити, що слово *realia* у французькому лінгвістичному контексті використовується досить рідко [20, с. 52].

Труднощі рішення ключового питання, пов'язаного з дефініцією поняття «реалія», пояснюються, перш за все, фактом його екстраполяції до лінгвістики з інших наук. Успадковане з класичних граматик і утворене від латинського *realis* – «речовинний, дійсний», слово *реалія* в повному обсязі зберігає етимологічне значення і визначається як «Річ, що існує матеріально; будь-який предмет матеріальної цінності» [12, с. 54].

Подібне розуміння закріплено теорією номінації, де реалія визначається як денотат імені, тобто сукупність властивостей, виокремлених в актах номінації у всіх реаліях, позначених цим ім'ям, тобто класу об'єктів. В такому розумінні *реалія* вживається в більшості фундаментальних і прикладних лінгво-культурологічних дослідженнях, в тому числі в роботах вітчизняних і закордонних романістів.

Показовим тут є зауваження про те, що історія слів повинна вивчатися в зв'язку з історією реалій. Філософський і соціологічний контексти не обмежують клас реалій категорією «речовності»: реалія – це предмет, річ, а також факт, соціальний процес, явище, існуюче в реальному житті. Інакше кажучи, реалія як філософський феномен – це частина просторово-часового континууму, оскільки «річ іменує все, що взагалі і яким б то не було чином існує» [12].

В сучасних лінгво-культурологічних концепціях поряд з *реалією* для визначення мовних одиниць, які репрезентують культурні концепти, все частіше використовуються слова *культурема* [7, с. 191] і *лінгвокультурема* [7, с. 192]. Вони представляють собою мовне вираження реалії, яка виявляється у відокремленій групі знаків мовної картини світу, що несе в собі сукупність ознак культурологічного фонду того чи іншого народу.

Нові реалії визначають не тільки назви предметів, але і понять, концептів, які не зустрічаються або зустрічаються в іншому вигляді у представників іншої лінгвокультурної спільноти. При цьому відбувається

істотне розширення традиційних меж *реалікона* за рахунок *лінгвокультурам*, що визначають моральні, інтелектуальні та мистецькі цінності нації, риси її національного менталітету.

Наприклад, для «картини світу» французької лінгвокультурної спільності значущими виявляються такі риси, як картезіанський характер мислення та індивідуалізм, переважання раціонального над інтуїтивним, сприйняття ситуації в розчленованому вигляді, гнучкість, мобільність, здатність до оновлення, любов до дрібних, ретельно оброблених деталей, відчуття своєї історичної спадкоємності стосовно минулого (більшою частиною до давньоримської цивілізації).

У зв'язку з цим французькі *лінгвокультурами* (лінгвокультурологічні реалії), зафіксовані найбільш повним, на сьогоднішній день, лінгвокраїнознавчим словником «Франція» [16, с. 25-27], виступають як дуже різноманітні одиниці. Тобто, в коло реалій залучаються разом з *натурфактами* і *артефактами*, які «за своєю природою дискретні, портретні» [14, с. 129] і так звані *ментефакти* – знання, концепти, уявлення, тобто елементи «змісту» свідомості, кордони яких дуже розпливчасті та рухливі.

Різноманітність використовуваних слів, слабка розробленість вихідної бази аналізу свідчать про відсутність єдності у підході до фактів, які можна об'єднати поняттям *реалії*, що істотно ускладнює їх осмислення в аспекті мовного освоєння дійсності, а також їх категоризацію.

Отже, поняття «*реалія*» можна охарактеризувати як мовну одиницю, яка позначає елементи чужої культури, що мають національне, історичне, місцеве або побутове забарвлення та які не мають еквівалентів в інших мовах і культурах.

1.2 Мовні реалії як вербальне вираження специфічних рис національних культур

Мовні реалії відображають особливості національної культури та є частиною її ідентичності. Вони виражають те, що є важливим та цінним для кожного народу, його традиції, звичаї, вірування та інші аспекти культури.

Наприклад, в англomовних країнах, таких як Велика Британія та США, вживаються такі мовні реалії, як «*tea time*» та «*afternoon tea*», що відображає важливість чаю в їх культурі.

Мовні реалії також можуть відображати специфічні риси мови та мовлення національної культури. Наприклад, українська мова має багато слів, що виражають різні відтінки емоцій та почуттів, що свідчить про важливість емоційного виразу в українській культурі. Оскільки мовні реалії виражають специфічні риси національної культури, їх використання може бути важливим для збереження культурної ідентичності та спілкування з представниками інших культур. Також, вивчення мовних реалій може допомогти в розумінні культурних особливостей та сприяти взаєморозумінню між народами [3, с. 6].

Культурно-історичні реалії беруть участь одночасно і в формуванні смислів тексту, і у формуванні його змісту, тобто в системі змістовності художнього тексту. КІР пробуджують рефлексію читача, виводячи його в рефлексивну позицію, зокрема, реалії зовнішні для обох з пари залучених мов. Ця здатність культурно-історичних реалій визначається в дослідженні як їх інтерпретаційний потенціал.

Цікавим є розгляд ще однієї класифікації реалій, яку запропонувала О.Романюк, що зв'язує поняття «реалія» та «лакуна». Лакуни – слова, що позначають значимий для будь-якої культури предмет або явище, і тому відображені в мові, в той час як в іншій мові цей термін відсутній, через відсутність самого явища або інтересу до нього в іншій культурі [17, с. 110].

Лакуни, як реалії, мають місце і при зіставленні різних варіантів однієї мови. При зіставленні національно-марковані елементи отримують назву: «брітицизми», «американізми», «канадізми», «австралізми», «новозеландізми». Під кожним видом лакун мається на увазі одиниця варіанту англійської мови, що відрізняється вимовою, предметно-логічним співвіднесенням, стилістичним та емоційно-оцінним співвіднесенням, лексичною сполучуваністю. Наприклад, якщо в британській англійській

«номерний знак автомобіля» – це «number plate», то в австралійському та новозеландському варіантах – «registration plate».

Отже, до різних видів англійської мови відносяться слова, які у відповідному варіанті розвинули денотативне значення і значення, засноване на культурно-історичних асоціаціях. Наприклад, американізми найнаочніше відображають історичний розвиток американського суспільства [14, с. 129].

Вони є лінгво-країнознавчими об'єктами тексту, їм притаманний яскраво виражений національно-культурний колорит, і вони нерозривно пов'язані з особливостями середовища проживання народу. Прикладами американізмів можуть стати такі слова, як: *elevator, street-car, subway, floor lamp, homeroom teacher*. Крім того, американізмами вважаються слова, які вперше увійшли до вживання саме на території США: *prairie, skunk, mulato, tomagawk, coca-cola* [49, с. 475].

Варто звернути увагу на тісний зв'язок мовленнєвих реалій та національної культури. Відсутність відповідних реалій в культурі може перешкоджати появі в мові нового терміна. Крім того, для закріплення в мові-реципієнті ці поняття повинні бути актуальні, зрозумілі і вживані виключно у вузькій сфері діяльності.

Іноді слова можуть виражати культуру відразу декількох країн. В даному випадку, терміни набувають загально-англійський характер. І все ж, вони залишаються реаліями, якщо відрізняються в деталях, які є важливими. Так, реалія може відображати не тільки національний характер, а й географічне положення країни. Наприклад, широко відомим є позитивне ставлення британців до спорту, який можна назвати їх стилем життя. Саме в Великобританії з'явилися такі види спорту, як: європейський футбол (*soccer football*), *регбі (rugby)*, *теніс (tennis)*, *сквош (squash)*, *крикет (cricket)*, *скачки (horse racing)*, які і досі є реаліями британської культури [45, с. 161].

Є доцільним угруповання реалій за тематичним принципом, спираючись на традиції загальної та навчальної лексикографії, практики складання різного роду розмовників, навчальних тематичних словників і словникових розробок

з окремих тем. Група слів, що об'єднана за тематичним принципом, виступає як елемент лексико-семантичної системи мови в цілому, а національно-культурні особливості реалій можуть бути виявлені тільки в зіставленні з іншими одиницями цієї системи всередині даної мови та аналогічною системою іншої мови.

Категоризація Л. Крайняк є однією з найцікавіших із цих категорій, і вона поділяє реалії на чотири основні категорії [13]:

1. ГЕОГРАФІЯ:

- географія – гори, річки;
- метеорологія – погода, клімат;
- біологія – флора, фауна;
- культурна географія – області, міста, дороги, вулиці тощо.

2. ІСТОРІЯ:

- споруди – пам'ятники, замки та ін.;
- події – війни, революції, день прапора (в США);
- люди – відомі історичні персонажі.

3. СУСПІЛЬСТВО:

- індустріальний рівень (економіка) – торгівля і промисловість, енергопостачання та ін.;
- соціальна організація захисту, судова система, поліція, в'язниці, місцеві та центральні органи влади;
- політика – державне управління, міністерства, виборча система, політичні партії, політики, політичні організації;
- соціальні умови – групи, субкультури, умови життя, проблеми;
- побут, звичаї – житло, транспорт, харчування, одяг, предмети повсякденного вжитку, родинні стосунки.

4. КУЛЬТУРА:

- релігія – церкви, ритуали, мораль, служителі, єпископи, релігійні свята, святі;
- освіта – школи, коледжі, університети, іспити;

- ЗМІ – ТБ, радіо, газети, журнали;
- культура, дозвілля, – музеї, твори мистецтва, література, автори, театри, кіно, актори, музиканти, кумири, ресторани, готелі, нічні клуби, кафе, спорт, спортсмени.

Наступні три класифікації мають (приблизно) однакові основні категорії. С. Флорін [33, с. 122] і Н. Рам'єр [47] розрізняють географічну, історичну, соціальну та культурну реалії, хоча Флорін називає дві останні з них «соціально-територіальною» та «етнографічною» відповідно; крім того, Н. Рам'єр [47] об'єднує ці дві категорії в одну «соціокультурну» категорію. Усі ці категорії відносно прості: географічні реалії – це посилання на місця та інші елементи нашого оточення, соціальні реалії – елементи суспільства, а культурні реалії – елементи культурного життя.

Д. Гріт [35] додає три додаткові категорії до своєї таксономії: державні інституційні реалії, які відносяться до елементів у державному секторі, приватні інституційні реалії, які відносяться до приватного сектора та одиниць вимірювання (наприклад, *inch*). Усе це дуже широкі категорії, але з чотирьох таксономій лише Недергаард-Ларсен визначає підкатегорії в цих загальних категоріях. Попри те, що стосується мовних відмінностей, потрібно бути обережним, аби не плутати поле реалій із полем термінів [48, с. 101].

Системне уявлення реалії, що дозволяє внести ясність у вирішення сукупності пов'язаних з нею проблем, вбачається у термінологізації кожної зі сторін реалії, виділення їх «в чистому вигляді» і використанні для їх позначення спеціального слова:

- реалію як предмет реальної дійсності (натурфакт, артефакт) доцільно позначити як **R-реалія** (від французького – *réalité* – реальна дійсність);
- реалію як ідеальний еквівалент середовища проживання соціуму (ментефакт) – **S-реалія** (від французького *concept culturel* – культурний концепт);
- реалію як засіб номінації культурного концепту – **L-реалія** (від французького *lexème* – слово).

Запропонована термінологія дозволяє виявити особливості відображення в мові «своїї» дійсності і освоєння мовою «чужої» дійсності. Вона дає можливість розкрити механізм взаємного збагачення мови-оригіналу і мови-перекладу, суть якого зводиться до наступного:

- R-реалії розширюють номінативні можливості й денотативний простір мови перекладу, пов'язуючи вже наявні в мові слова і значення з новими явищами позамовної дійсності (денотатами);
- S-реалії розширюють концептосферу мови перекладу, формуючи нові поняття, відсутні раніше в мові-реципієнті;
- L-реалії розширюють словник мови перекладу за рахунок нових лексем, запозичених з мови оригіналу – завжди разом з новим поняттям і часто разом з новим денотатом (натурфактом, артефактом) або сигніфікатом (ментефактом) [45, с. 161].

Ця типологія відображає основні напрями лінгвістичного освоєння дійсності і може збагатити зміст таких проблем, як «мова і дійсність», «мова і мислення», «мова як система», «мова і мовлення».

Класифікація реалій в кожній мові має відбуватися на основі тієї ж мови (з огляду на мовні, культурні, соціально-громадські параметри). Навіть якщо класифікації реалій різних мов в разі відповідності можуть вважатися однаковими, але реалії в цих класифікаціях зазвичай не сходяться. В одній мові в конкретному підрозділі класифікації може бути вжито різну кількість реалій, які не відповідають числу реалій в іншій мові.

У мовах можуть відрізнятися класифікації реалій. Чим ближче мови, настільки більше у них подібностей у класифікації та реаліях. У ході глобалізації та розширення зв'язків між різними культурами, реалії можуть запозичити і потрапити до мови, яка запозичила їх в ту ж класифікацію, в якій вони були в мові оригіналу. Аналізуючи реалії, можна вказати, в якій сфері ця мова більш вдосконалена і багата реаліями.

Говорячи про американську культуру, не можна не відзначити внесок американців у розвиток англійської мови в галузі спорту. З Америки в спорт

прийшли такі ігри, як *волейбол (volleyball)*, *баскетбол (basketball)*, *бейсбол (baseball)*. Канадці ж подарували світу *хокей на льоду (ice hockey)*, *лакрос (lacrosse)*, *керлінг (curling)* та ін. Австралійці внесли свої зміни в звичні види спорту, сформувавши реалії власної культури. Це перш за все австралійський футбол (*Australian rules football*) і серфінг (*surfing*) [36, с. 95].

Отже, до реалій відносяться слова, що позначають явища, предмети, що існують тільки в рамках однієї культури. Дані слова можуть належати до різних сфер: до культури, до історії, до фольклору, до літератури – до всього, що містить культурний код нації. Зворотною стороною реалій є лакуни. Лакунарний – явище, при якому у народу є уявлення про який-небудь об'єкт, але немає відповідного слова, яке виражало б цей об'єкт через призму мови, в той час як в іншій мові таке слово існує.

Таким чином, між реаліями і лакунами існує взаємозв'язок тому, що часто одне і те ж слово може бути і реалією, і лакуною. Національно-маркована лексика англійської мови буває різних видів. Кожен вид реалій пов'язаний з культурою відповідної країни і висловлює характерні для неї особливості.

1.3 Способи відтворення реалій засобами цільової мови

Одним з найактуальніших завдань, загальних для лінгвокультурології і теорії перекладу, є нагальна задача передачі реалій однієї мови засобами іншої мови таким чином, щоб найбільш адекватно зберегти межі поняття, названого тим чи іншим словом. Важливим при цьому є збереження адекватності реалій в сприйнятті носіїв мови перекладу. Видається актуальним дослідження перекладу одного і того ж тексту, зробленого перекладачами, що відносяться до різних часових епох, а тому мають різне світобачення, що орієнтуються на різне світосприйняття читачів.

Будь-який реальний процес художнього перекладу проходить безліч етапів, характер яких залежить від індивідуальності перекладача та специфіки перекладного твору. Здійснюючи переклад, перекладачеві постійно

доводиться оцінювати відносну важливість окремих елементів тексту, що забезпечують побудову граматично і семантично правильного висловлювання. Вибір варіанту, пов'язаного з найменшими втратами, становить важливу частину творчого акту перекладу [11, с. 97].

У процесі перекладу важливо зберегти художньо-естетичну своєрідність оригіналу, яка проявляється в різних формах і обумовлена не тільки індивідуальним стилем автора, а й соціальними, культурними факторами [23, с. 7].

Для того, щоб зберегти художню своєрідність оригінального тексту в цілому доцільно враховувати не тільки окремі перекладацькі прийоми, але і сукупність цих прийомів і простежити тенденцію роботи перекладача. З цієї точки зору Т. Тарасенко виділяє три установки перекладача – три основні тенденції: установка на рідну мову, збереження слова в мові і згладження перекладу [19, с. 68].

Перша з цих тенденцій має місце, коли перекладач уникає будь-якої чужорідності і замінює будь-які незнайомі поняття і мовні звороти, які мають настільки ж специфічне забарвлення як і засоби мови перекладу. У перекладача також є можливість передати чужі образи так, як вони є, часто сліпо копіюючи оригінал. В такому випадку перекладач часто стає об'єктом звинувачень (найчастіше справедливих) в псуванні мови перекладу, однак перекладач все ж має право підкреслити чужорідність оригіналу, і таким прийомом дуже часто користуються перекладачі екзотичних літератур [26, с. 11].

Крім наведених вище протилежних тенденцій існує і третя, яка є чимось середнім між попередніми – це згладження перекладу. Цей метод не має на увазі збереження національно-мовленнєвих і предметних особливостей оригіналу, а також не вводить специфічні риси тієї мови, якою перекладається твір, тобто використовується в більшій мірі нейтральна мова [26, с. 23].

Незважаючи на наявність в сучасному перекладознавстві різних методів дослідження перекладу і підходів до нього, сьогодні в центрі уваги

опиняються культурні аспекти перекладу, контексти, в рамках яких він здійснюється. Підкреслюється роль перекладу як засобу інтер-лінгвістичної і крос-культурної комунікації.

Функціонально культурно-історичні реалії працюють як в системі змістів художнього тексту, так і в системі його смислів. Зміст освоюється реципієнтом як послідовність фактів, що формує, наприклад, сюжет твору. Освоєння змісту художнього тексту є необхідною умовою для розсуду смислів. Семантизуючі предикації, читач когнітивно освоює зміст, що в свою чергу дозволяє перейти до розуміння. Під смислами маються на увазі «зв'язки і відносини, які реципієнт відновлює на підставі свого минулого досвіду» [45, с. 161].

Фонова інформація може міститися в абсолютно звичайному слові, і в тексті вона виступає в якості вертикального контексту. Вертикальний контекст – це підтекст, який може містити символи, каламбури, алюзії та інший неявний, прихований, додатковий зміст, навмисно закладений автором в тексті. Це прихований (імпліцитний) сенс, який співіснує з явно вираженим, експліцитним глуздом в одному і тому ж вислові.

Таким чином, перекладач повинен знати побут, звичаї того чи іншого народу, тобто повинен бути знайомий з так званими реаліями. Під реаліями розуміються особливості життя, побуту, державний устрій кожної країни, її звичаї і звички – все те, що складає її самобутній національний образ. Реалії можна розглядати в синхронічному та діахронічному розрізах. Мова знаходиться в постійному розвитку, втрачаючи і знаходячи нові мовні елементи, що відображають нові поняття і явища [15, с. 55].

У процесі перекладу значення реалій зазвичай стає зрозумілим із контексту. Тому немає необхідності перекладачеві давати відповідні пояснення або виноски.

Фахівці, що вивчають безеквівалентну лексику, висувають практично однакові пропозиції щодо перекладу культуроспецифічних слів, вони розрізняють тільки переваги у їх використанні:

– транскрипція (транслітерація), наприклад, слово «karaoke» в англійській мові має японське походження і передбачає спів пісень на фонограму. Українською мовою це слово транскрибується як «караоке» з українським наголосом на останньому складі.

– уподібнення, наприклад, «hamburger» – це американський вид бутерброда, зазвичай зі свинини або яловичини. Українська мова не має точного еквівалента для цього слова, тому можна використати уподібнення і замінити його на «бургер», що є відповідним аналогом за змістом.

– транскодування, англійське слово «football» може бути адаптовано як «футбол» українською мовою, з урахуванням того, що в Україні це найбільш популярний вид спорту [20, с. 52].

Деякі перекладознавці пояснюють і обґрунтовують вибір способу перекладу в залежності від типу реалії, а отже, і від семантичного та стилістичного навантаження, які реалія несе в тексті. Механізм переказу з реалій мови оригіналу пов'язаний насамперед з встановленням еквівалентності R-реалій як матеріальних так і культурних концептів. Такий зв'язок встановлюється шляхом пошуку в англійській культурі «свого» денотата, який можна співвіднести з «чужим», використовуючи власні засоби номінації. Передача R-реалій може здійснюватися шляхом уподібненого перекладу, спрямованого на пошук у своїй культурі реалії, близької до іншокультурної [10].

При цьому способі перекладу уподібнені слова називають поняття, супідрядні стосовно родового поняття, а не підпорядковане і підкоряють поняття. Наприклад:

- *drugstore* – *аптека*,
- *afternoon* – *вечір*.

Пряме звернення до реалії, близької реципієнту, широко використовується і в оповіданні, що дозволяє зменшити екзотичність тексту і уникнути лакун, пов'язаних з відсутністю у носіїв культури фонових знань, необхідних для розуміння культуро-специфічних лексичних одиниць (КЛЮ).

Фахівці пропонують використовувати такі способи перекладу тільки при перекладі розмовної мови, повсякденний характер якої перешкоджає вживанню в ній іншомовних слів. При цьому неповнота, частковість еквівалентності може компенсуватися в самому тексті твору за допомогою контексту, що створює текстовий еквівалент [10].

Коли можливості такого роду вичерпані, починається розширення концептосфери культури адресата за допомогою створення в мові перекладу нових С-реалій, відповідних реаліям мови-джерела.

Описовий переклад має ту перевагу, що він виключає неповне розуміння, властиве транслітерації і калькуванню, але недолік його в тому, що реалія перекладається не аналогічною за структурною одиницею іншої мови, а описом.

Н.П. Башук у своїй статті синтезує роботи видатних мовознавців та виокремлює загальну класифікацію методів перекладу реалій, які ми беремо за основу для нашого практичного дослідження. Отже, наступні методи перекладу реалій:

Транскодування – передача графічної або звукової форми слова мови-джерела:

- транскрибування;
- транслітерація;
- змішане транскодування;
- адаптивне транскрибування [2, с. 11].

Калькування – передача реалії мови-джерела через заміну прямими лексичними відповідниками у мові перекладу. Калька є передачею значення складного слова або словосполучення по частинах. Перевага цього способу в тому, що він дозволяє перенести в текст перекладу смисловий зміст реалії без збільшення її обсягу. Однак можливості кальки обмежені: вона може бути використана лише тоді, коли у одиниці, що перекладається є складові і їх поєднання мотивовано.

1. Серед таких складових реалій є чимало «хибних друзів», мотивування яких здається, на перший погляд, прозорим, але опора на неї призводить до неточностей або грубих помилок:

highball – не високі м'ячі, а «віскі з содовою і льодом у високому стакані»,

hot dog – не гарячий пес, а «булочка з гарячою сосискою»,

dumb waiter – НЕ німий офіціант, а «кухонний ліфт для подачі страв з одного поверху на інший»,

Yorkshire kidney – НЕ йоркширська нирка, а жартівлива назва картоплі,

high tea – це не високий чай, а «рання вечеря з чаєм» і т.п.

Неприйнятний спосіб калькування і тоді, коли в мові передачі немає зручної, компактної граматичної структури:

tie vote – рівний рахунок + голосування = рівна кількість голосів, поданих «за» і «проти»,

slip law – листок паперу + закон = текст закону, поширений серед публіки відразу ж після його прийняття і т.д.

Таким чином, мовна специфіка накладає певні обмеження на використання калькування під час прагматичної адаптації.

2. Описовий переклад – пояснення значення лексичної одиниці мови-джерела.

3. Трансформаційний переклад – застосування набору трансформаційних методів:

- заміна слова (словосполучення);
- додавання слова;
- опущення слова;
- конкретизація;
- генералізація [12, с. 45].

Функціональна заміна, аналог або приблизна відповідність – це слово або словосполучення, що використовується для позначення поняття, схожого, але не збігається з поняттям мови оригіналу. Функціональний аналог є

«елементом кінцевого висловлювання», що викликає подібну реакцію в українського читача [16, с. 251]. Цим способом можна замінити позначення грошей, гри, музичних інструментів, елементів побуту тощо. Але цей прийом слід застосовувати дуже обережно, оскільки створюється можливість заміни однієї реалії іншою, місцевою. Це може викликати помилкові ілюзії щодо того, що рання реалія-предмет існує в країні або місцевості, де її насправді немає. Пошук функціональної відповідності виявляється особливо актуальним в разі так званої безеквівалентної лексики. Найчастіше в цю категорію потрапляють новоутворення, які ще не увійшли в словник – мовні одиниці або слова, що позначають предмети або явища, невідомі культурі мови перекладу (реалії, або культуроніми).

Приклади додавання: один з прикладів використання цього методу може бути в перекладі терміну «thanksgiving», який є святом, відзначається в США та Канаді та не має прямого еквівалента в українській культурі. При перекладі цього терміну можна використати прийом додавання та додати до перекладу пояснення, що мова йде про національне свято, яке відзначається в США та Канаді.

Аналог – це готовий приблизний еквівалент реалії. Його перевага в тому, що він зазвичай короткий і не ускладнює розуміння – адже це знайоме слово, що позначає звичне нам явище. Недолік аналога в тому, що він «стирає» специфіку реалій і не доводить до нас всієї повноти їх значень. Відтак слово drugstore передають найчастіше як «аптека», хоча це «місце, де можна перекусити і купити не тільки аптечні товари» [30, с. 69].

Заміна слова – це один з методів перекладу культуроспецифічних слів з англійської мови українською. Цей метод полягає у заміні слова на аналогічне за значенням, але культурно відповідне для української мови. Прикладом може бути вживання терміну «selfie», який є фотографією, зробленою самим собою, зазвичай з використанням смартфона. Українською мовою цей термін також не має прямого еквівалента, тому можна використати метод заміни та

замінити його на слово «селфі», яке є адаптацією англійського слова та є відомим українським користувачам соціальних мереж та фотографії.

Висновки до 1 розділу

Дослідивши літературу в лінгвістиці та перекладознавстві щодо виникнення, класифікації та засобів перекладу реалії, було з'ясовано, що поняття «реалія» характеризується як мовна одиниця, яка позначає елементи «чужої» культури, які мають національне, історичне, місцеве або побутове забарвлення, та які не мають еквівалентів в інших мовах і культурах.

Вивчення реалії є необхідним процесом для мовного розвитку, «важелем» для взаємодії мов і культур. При виборі способу передачі реалії необхідно враховувати жанрові особливості тексту, значимість (тобто ступінь смислового навантаження) реалії в контексті, місце реалії в лексичних системах мови-джерела та мови перекладу, особливості мов оригіналу та перекладу, їх словотворчі можливості, літературні та мовні традиції, зрозумілість перекладу реалії, яка вводиться читачеві.

У кожній мові класифікація реалій різниться, і виявляючи класифікацію реалій кожної мови, можна зрозуміти культурно-соціальну спрямованість кожної. Мовні реалії зазвичай притаманні тільки конкретній мові, оскільки в них відбивається національно-культурний фон кожного народу по-своєму. Серед різноманіття запропонованих класифікацій реалій, ми обрали класифікацію, за якою класифікують види реалій в залежності від критерію, який покладено в основу класифікації. Загальна класифікація реалій має наступний вигляд: *предметний поділ* (географічні, етнографічні, загальнополітичні реалії); *місцевий поділ* (свої/чужі реалії; внутрішні/зовнішні); *часовий поділ*; *перекладацький поділ*.

Серед труднощів, які виникають при перекладі реалій, можна виокремити основні дві:

1) відсутність в мові перекладу відповідності (еквіваленту) через відсутність у носіїв цієї мови референта;

2) необхідність поруч із предметним значенням (семантикою) реалії передати і колорит (конотацію) – її національне та історичне забарвлення.

РОЗДІЛ 2

ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АНАЛІЗ РЕАЛІЙ НА МАТЕРІАЛІ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ Б. ШОУ «ПІГМАЛІОН»

2.1 Особливості авторського стилю Б. Шоу у п'єсі «Пігмаліон»

Широко відомим є той факт, що кожен автор має свій неповторний стиль написання, і дослідження різних стилів твору, їх своєрідності, наявності подібних і відмінних рис було і залишається донині актуальним. Інтерес до вивчення поняття «авторський стиль» та стилістичних особливостей того чи іншого автора безперервно зростає серед філологічних та лінгвістичних досліджень, тому що дані поняття тісно пов'язані не лише з мовними формами та засобами, і, як наслідок, з розвитком мовного розмаїття, але й світоглядною позицією автора. У цьому розділі будуть розглянуті особливості авторського стилю Джорджа Бернарда Шоу на прикладі одного з його найзнаменитіших творів «Пігмаліон», а також використання реалій та їхній переклад українською мовою.

П'єса «Пігмаліон» Бернарда Шоу – це один з найвідоміших творів англійської драматургії, який сягнув великої популярності завдяки яскравим персонажам та складним взаємовідносинам між ними. Актуальність п'єси обумовлюється наявністю широкої проблематики в ній, що і започаткувало міркування про її задум. Цей твір був написаний у формі п'єси та має свої особливості у стилі та написанні [51].

Однією з центральних тем п'єси є проблема класової нерівності та соціальної мобільності. Головний герой, професор Генрі Гігінс, є представником верхньої соціальної верстви, яка має великий вплив на суспільство та панує над більш ніж половиною населення. Лайза Дулітл, головна героїня, є представницею нижньої соціальної верстви, яка є об'єктом дослідження професора Гігінса.

Проблема соціальної мобільності та класової нерівності показує, що суспільство обмежує можливості людей в залежності від їхнього становища в

суспільстві. Професор Гігінс вважає, що соціальне становище людини залежить від її мовлення та вимови, і тому він намагається перетворити Лайзу з вуличної торговки на леді з відповідною мовою та манерами. Це зміщення соціальних стереотипів та перетворення однієї людини на іншу свідчить про те, що соціальна мобільність відбувається за рахунок виявлення та розвитку нових можливостей, а не за рахунок народження в певному соціальному класі.

Структура п'єси «Пігмаліон» складається з п'яти актів, кожен з яких складається з кількох сцен. Кожен акт має свої особливості, які спрямовані на розвиток сюжету та персонажів.

Стиль п'єси відрізняється своєю лаконічністю та точністю. Діалоги між персонажами написані дуже реалістично та майстерно, що дозволяє читачу або глядачеві почувати себе серед подій.

Можна припустити, що особливістю автора у цій п'єсі з погляду граматики буде свідоме використання неправильних граматичних форм у синтаксичних конструкціях. Причиною цього є те, що з погляду лексики як авторська своєрідність стилю виступатимуть різні пласти лексики, такі як вульгаризми, жаргонізми та просторічні слова.

Використання Бернардом Шоу жаргонізмів, наявність неправильних граматичних конструкцій та ремарок, що характеризують динаміку твору з метою показати відмінність у приналежності до різних соціальних верств, і становлять його секрет та авторський стиль як драматурга у п'єсі «Пігмаліон».

П'єса Б. Шоу «Пігмаліон» належить до циклу «plays pleasant», в ній Б. Шоу порушує питання, які його найбільш цікавлять. Він звертає увагу на проблеми моралі, протиставляє проблеми культури спілкування та духовного розвитку особистості. Б. Шоу передає фрагменти життя представників різних соціальних класів Англії, тому в ній присутні різні стилістичні варіанти мовлення персонажів.

Найбільш показовими є дві групи персонажів: полковник Пікерінг, професор Гігінс і його мати, що належать до вищого суспільства, сім'я Ейнсфорд Хілл з одного боку – і Лайза Дулітл і її батько – з іншого. Цим і

обумовлена наявністю у п'єсі щонайменше двох соціальних варіантів мови: міської простої мови та зниженої та експресивної лексики. У той час як мова персонажів, що належать до вищого суспільства, правильна у всіх відносинах, Лайза та її батько говорять на кокні. При цьому мова фонетиста Гігінса хоч і бездоганна з погляду фонетичних особливостей, проте далеко не досконала з точки зору лексики, оскільки містить багато лайки.

2.2 Види реалій у творі Б. Шоу «Пігмаліон»

Головне з найважливіших питань, що постає при вивченні реалій, – це питання класифікації. Класифікація реалій необхідна для того, щоб дати цьому явищу більш точну характеристику. Крім того, класифікація допомагає оцінити ступінь значущості конкретної реалії в тексті і вирішити питання, пов'язане з її перекладом.

Одна з найбільш очевидних мовних реалій у творі – це вживання кокніського діалекту мовою героїні Лайзи Дулітл, яка належить до найнижчого класу лондонського суспільства. Вона вживає терміни, які відповідають її соціальному статусу, такі як «*ain't*» замість «*isn't*» або «*aren't*», «*hask*» замість «*has*», «*done*» замість «*did*» та інші. Це відображає реальність британського суспільства того часу та показує соціальну місцевість героїні.

На наш погляд, саме у передачі мовленнєвих особливостей представників різних носіїв мови і слід шукати у цій п'єсі специфіку індивідуального стилю власне самого письменника.

Для кокні характерний ряд специфічних рис, які сприяють тому, що цей діалект суттєво відрізняється не тільки від літературної англійської мови, а й від інших говірок. Є лексичні, і навіть граматичні особливості цього діалекту. Наприклад, як зазначають енциклопедичні видання, «найрізноманітнішою рисою діалекту кокні є так званий *Rhyming Slang* – римований сленг. <...> Цікаво й те, що слова схоже римуються не лише за звучанням, вони ще висміюють те слово, яке хоче вжити промовець. Відтак слово «*blister*»

перекладається як «мозоль», так називають сестер на кокні. Те саме і зі словом «дружина» – «*trouble and strife*», в перекладі «біда і суперечка» [50; 51].

Другою важливою мовною реалією є вживання вищого рівня мови героя Генрі Гігінса, який є відомим професором фонетики. Він вживає нейтральний англійський ацент, дотримуючись правил граматики та вживання конструкцій, таких як «*do not*» замість «*don't*» або «*I am*» замість «*I'm*». Це реалії розмовної мови Великої Британії того часу, які відображають вищу соціальну місцевість героя. Ось деякі приклади його висловлювань:

I have never in all my experience met with such a woman as you [50]. – Я ніколи за всю свою практику не зустрічав жінки, як ви [51].

I am afraid I must insist on your accepting this small token of my appreciation [50]. – Я боюся, що повинен настоювати на тому, щоб ви прийняли цей невеликий знак моєї вдячності [51].

I shall always be glad to speak to you, though I am not always ready to listen [50]. – Я завжди буду радий говорити з вами, хоча не завжди готовий слухати [51].

The great secret, Eliza, is not having bad manners or good manners or any other particular sort of manners, but having the same manner for all human souls: in short, behaving as if you were in Heaven, where there are no third-class carriages, and one soul is as good as another [50]. – Велика таємниця, Лайза, не полягає в тому, щоб мати погані манери або хороші манери чи будь-який інший певний вид манерів, а в тому, щоб мати однакові манери до всіх людських душ: коротко кажучи, поводитися так, ніби ви у Раю, де немає вагонів третього класу, і одна душа така ж, як інша [51].

Ці висловлювання демонструють знання Гігінсом високого стилю мовлення, а також його наукові та філософські погляди на соціальні манери та поведінку.

Етнографічні реалії – ми вважаємо, що цей клас є найяскравішим і великим в даній класифікації. У нього входять такі реалії, як: реалії побуту, житло; предмети одягу; назви страв, напоїв, овочів і фруктів; побутові заклади;

реалії транспорту; реалії зв'язку (пошта, телефон, телеграф); відпочинок, дозвілля; звичаї і традиції, свята; заходи, гроші; рутинна поведінка; мовний етикет. Наприклад:

Penny – назва монети в Англії.

These things are only a penny a bunch? [50].

Sixpence – це колишній англійський грошовий знак, що мав номінал 6 пенсів. Він був введений у обіг у 1551 році, але зупинив своє існування в 1980 році після введення метричної системи у Великобританії. У той час, коли діяла система фунтів, шилінгів і пенсів, sixpence був половиною шилінга. У творі Бернарда Шоу «Пігмаліон» *sixpence* згадується у контексті плати за вхід до Британського музею, що свідчить про те, що в той час sixpence був досить поширеним монетним знаком у Великобританії

I've nothing smaller than sixpence [50].

Bell's Visible Speech – це система фонетичного запису мови, розроблена в XIX столітті вченим з Шотландії Александером Мелвіллом Беллом. Вона використовує спеціальні символи, які відображають звуки мови і дозволяють їх точно передавати на письмі.

We'll set her talking and I'll take it down first in Bell's Visible Speech; then in Romic [50].

Географічні реалії – назви особливостей берегової лінії, назви особливостей рельєфу, населені пункти, назви вулиць, гідрографічні назви та ін., флора, фауна, культурні рослини, природні ресурси і особливості їх освоєння. Твір Бернарда Шоу «Пігмаліон» описує життя лондонського суспільства початку XX століття, тому він містить численні географічні мовні реалії, пов'язані з цією місцевістю.

Автор детально описує вулиці, майдани та інші географічні реалії Лондона. Так, у творі згадуються такі вулиці як:

Wimpole Street – де знаходиться будинок професора Гігінса.

Tottenham Court Road – куди Лайза Дулитл їде купувати новий одяг.

Coventry Street – де Лайза та її батько Альфред П. Дулитл ходять у паб.

Bedford Street – де Лайза знаходить житло після того, як залишила будинок Гігінса.

Portobello Road – де Альфред П. Дулитл живе і працює сміттярем.

Також відзначається те, що дія твору розгортається в такому районі, як *Covent Garden*.

Mrs. and Miss Eynsford Hill are the mother and daughter who sheltered from the rain in Covent Garden.

Pedestrians running for shelter into the portico of St. Paul's church (not Wren's Cathedral but Indigo Jones's church in Covent Garden vegetable market), among them a lady with their daughter in evening dress [50].

Бернард Шоу багато уваги приділяв опису побутових реалій у своїх творах, зокрема у відомій п'єсі «Пігмаліон». Деякі приклади побутових реалій в мові Бернарда Шоу наступні:

- Приготування їжі: у п'єсі «Пігмаліон» згадується їжа, яку готує служниця місіс Пірс, така як «*cucumber sandwiches*» (огіркові сендвічі).
- Одяг: у п'єсі «Пігмаліон» також згадуються деякі речі одягу, зокрема, коли місіс Пірс звертає увагу на те, що Лайза має на собі зношену сукню, яку треба замінити: *worn-out dress*.
- Побутові обов'язки: у п'єсі «Пігмаліон» згадується робота служниці, місіс Пірс, яка миє посуд, а також те, що Лайза працює вуличною торговкою квітами: *dishwashing, flower selling*.

Суспільно-політичні реалії – це державні символи і символи графств, реалії, пов'язані з Великобританією.

What about the ambassador's garden party [50]?

Ambassador's garden party – це прийом, який щороку влаштовує дипломатичний корпус Лондона за участю послів та інших представників держав. У п'єсі, професор Генрі Гігінс, головний герой, отримує запрошення на цей прийом як визнання його успіху в перетворенні кокні Лайзи Дулитл у висококласну леді. Однак, він відмовляється від запрошення, вважаючи, що прийом – це лише показове дійство, яке нічого не дає, а також піддавшись

нашестю декількох жінок, які вимагали його уваги. Отже, «*ambassador's garden party*» у п'єсі «Пігмаліон» – це важливий соціальний захід, який символізує статус та успіх головного героя в Лондонському суспільстві, а також надає можливість автору продемонструвати соціальні та культурні норми британської аристократії.

У п'єсі Бернарда Шоу «Пігмаліон» є декілька прикладів використання *ономастичних реалій*, тобто імен, прізвищ та назв місць, які є специфічними для певного регіону або культури. Ось декілька прикладів:

Covent Garden – це ринок та район Лондона, який згадується у п'єсі як місце, де працюють квіткарі та фруктові торговці.

Henry Sweet – це ім'я відомого англійського фонетика, лінгвіста та індоєвропеїста Генрі Світа (Henry Sweet). У п'єсі його ім'я було використано як посилання на експерта з фонетики і мови.

Higgins – прізвище головного героя, може бути посиланням на англійського письменника та ілюстратора Едмонда Далтона-Гігінса (Edmund Dulac), який був популярним на початку ХХ століття.

Ascot – це місцевість у Великій Британії, де проводяться знамениті щорічні конні перегони *Ascot Racecourse*. У п'єсі йдеться про те, що головний герой, професор Гігінс, із задоволенням присутній на змаганнях в Аскоті.

Mrs. Eynsford Hill – це ім'я персонажа п'єси, але також може вважатися географічною назвою. *Ейнсфорд-Хілл (Eynsford Hill)* – це маленьке містечко в англійському графстві Кент [50].

Ці імена та назви можуть бути важливими для розуміння контексту та культурного підґрунтя п'єси «Пігмаліон».

Структурна організація номінативних одиниць у п'єсі «Пігмаліон» підпорядковується наступним антропонімічним моделям:

1. Особове ім'я (повна форма). У творі ця однокомпонентна структурна модель превалює. Використовуються такі повні форми антропонімів, як *Eliza, Colonel, Alfred, Freddy, Clara*.

2. Особове ім'я (гіпокорістична форма): *Lige, Betsy, Lou, Melissy, Mose, Tom*. Застосування скорочених форм номінативних одиниць характерне, головним чином, для надання ім'я темношкірих слуг, з якими у господарів встановилися близькі родинні стосунки в результаті довгої і вірної служби невольників [50].

3. Прізвище + ім'я. У п'єсі виявлено принцип номінації по зростанню, наприклад, *Big Sam* («Великий Сем»). Він був «здоровенний» з «могутньою постаттю» [50]. Для даної форми прізвиська характерне додавання дескриптивного елемента до особистого імені, заснованого на зовнішній характеристиці власника імені.

4. Прізвище. Дана антропонімічна модель характерна тільки для *Mrs. Pearce, Mrs. Higgins, Mrs. Eynsford Hill*.

2.3 Способи відтворення реалій у творі Б. Шоу «Пігмаліон»

Б. Шоу, описуючи історичну епоху, використовує чимало реалій. Основні труднощі, які виникають при перекладі реалій твору це відсутність у мові перекладу відповідності через відсутність у носіїв цієї мови об'єкта, який позначає реалію, і необхідність передати предметне значення (семантику) і колорит (конотацію).

Проблематика перекладознавства не обмежується лише приватними аспектами, але спрямовує зусилля на визначення критеріїв створення адекватного перекладу. Під адекватним перекладом художнього тексту розуміється організація рефлексії в тексті мовою приймаючої культури аналогічно тексту оригіналу.

З іншого боку, невід'ємною характеристикою адекватного перекладу художнього тексту є збереження структури змістовності (змісту і смислів) і інтенціональності оригіналу, і, отже, збереження його змістотворних засобів в перекладі. Одним з перспективних напрямків досліджень в області перекладу художнього тексту є розробка і практичне застосування нових можливостей і

способів збереження смислостворювальних функцій одиниць художнього тексту в його перекладі.

Одним з найбільш цікавих і комплексних прийомів досягнення адекватності перекладу є прийом смислового розвитку (модуляція). Суть його полягає в тому, що при перекладі вихідних одиниць використовуються не їх словникові відповідності, а лексичні одиниці або словосполучення, семантика яких є логічним розвитком значення перекладної одиниці. Найбільш типові значення таких мовних відрізків в оригіналі і перекладі бувають пов'язані причинно-наслідковими відносинами. При цьому заміна причини явища його наслідком (або навпаки) аж ніяк не порушує точності перекладу, а, навпаки, є найкращим, а часом, єдиним способом адекватної передачі змісту оригіналу [38, с. 43-45].

Для перекладу власних назв та інтернаціональної лексики О. Мокровольський застосував трансформацію транскодування, суть якої полягає у перекладі шляхом відтворення звукової/графічної форми слова мови оригіналу засобами мови перекладу. Для відтворення наступних власних назв було вжито транслітерацію – трансформацію, за допомогою якої слово МО передається по літерах у МП:

*FREDDY. I tried as far as **Charing Cross Station**. Did you expect me to walk to **Hammersmith** [50]? – Фредді. Я добувся аж до вокзалу на **Чарінг-Крос**. Чи ви б хотіли, щоб я забіг аж до **Гаммерсміту** [51]?*

*THE NOTE TAKER. Henry Higgins, author of **Higgins's Universal Alphabet** [50]. – Записувач. Генрі Гіггінс, автор «**Універсальної абетки**» Гіггінса [51].*

*DOOLITTLE.... I had to give the boy **a penny** afore he trusted me with it, the little swine [50]! – Дулитл... Мусив я дати її синочкові **пенні**, й тільки тоді він передав мені її речі, порося [51]!*

*THE DAUGHTER... What on earth is Freddy doing? I shall get **pneumonia** if I stay in this draught any longer [50]! – Дочка... Де лихий носить нашого Фредді? Я схоплю **пневмонію**, як ще хоч хвилину простою на цьому протязі [51]!*

*HIGGINS... She's no use: I've got all the records I want of the **Lisson Grove lingo**; and I'm not going to waste another cylinder on it... [50]. – Гіггінс... Путья з неї ніякого: **ліссонгровського жаргону** я вже зробив собі записів, скільки хотів, і не збираюсь витрачати на це зайвого валика... [51].*

*What can **Freddy** be doing all this time [50]? – І що там **Фредді** так довго робить [51]?*

В наступних прикладах було застосовано транскрибування – передачу звукової форми слова МО відповідними літерами МП:

*MRS. PEARCE. You mustn't speak to the **gentleman** like that [50]. – Місис Пірс. Ти не повинна так говорити з **джентльменом** [51].*

*THE GENTLEMAN. Charge! I make no charge. [To the note taker] Really, sir, if you are **a detective**, you need not begin protecting me against molestation by young women until I ask you [50]. – Джентльмен. Акта? Я нікого не виню й не треба ніякого акта. (До записувача.) Справді, пане, якщо ви – **детектив**, то вам нічого братись захищати мене від докучливих молодих жінок, поки я не попрошу вас [51].*

*May I ask, sir, do you do this for your living at a **music hall** [50]? – Чи смію запитати вас, пане: ви цим заробляєте собі на прожиття у **мюзик-холі** [51]?*

*Freddy rushes in out of the rain from **Southampton Street** side, and comes between them closing a dripping umbrella [50]. – Фредді вбігає з дощу, з боку **Саутгемптон-стріт**, і стає між ними двома, закриваючи мокру парасолю, з якої стікають краплі [51].*

В даному випадку перекладач передав назву вулиці та ім'я за допомогою транслітерації. Це один із найчастіше використовуваних прийомів при перекладі реалій з англійської мови українською, проте можливі інші способи їх передачі.

*Did you try **Trafalgar Square** [50]? – А на **Трафальгарську площу** ти бігав [51]?*

У цьому випадку ми бачимо, що перекладач вирішив перекласти за допомогою півкальки, тим самим покращивши сприйняття тексту для україномовних читачів.

Вибором імені автор підкреслив бідне походження Лайзи, її народність, але водночас велич та сильний незалежний характер. Що стосується вітчизняної перекладацької ономастичної традиції сприйняття конотацій художнього образу, що розглядається, доцільно підкреслити, що всі варіації на тему імені *Ліза* (*Еліза, Лізета, Елізабет* тощо), а також його стилізації (*Луїза, Елоїза* тощо) перекладаються українською як *Єлизавета*. Хоча імена *Луїза* та *Елоїза* німецького походження. Читач, як правило, при сприйнятті керується фонетичними асоціаціями, а не вдається до етимології.

Higgins. What's your name? – The flower girl. Liza Doolittle [50]. – *Гізгінс. Як вас звати? – Квіткарка. Лайза Дулітл* [51].

Автор називає героїню *Liza, Eliza, Elizabeth, Betsy, Bess.* [50]. – *Лайза, Елайза, Елізабет, Бетсі та Бес* [51].

Для перекладу більшості інтернаціональної лексики перекладач вдався до адаптованого транскодування – адаптації форми слова до фонетичних або граматичних норм МП:

FREDDY. I tell you they're all engaged. The rain was so sudden: nobody was prepared; and everybody had to take a cab. I've been to Charing Cross one way and nearly to Ludgate Circus the other; and they were all engaged [50]! – *Фредді. Я ж вам кажу: люди розхапали всі машини. Дощ лив так несподівано, і ніхто не був готовий, і кожному враз у край потрібне стало таксі. Я пробіг туди аж до Чарінг-Кросу і в другий бік мало не до Ладгейтського цирку – і ніде жодного вільного таксі* [51]!

THE MOTHER. Did you try Trafalgar Square? FREDDY. There wasn't one at Trafalgar Square [50]. – *Мати. А на Трафальгарську площу ти бігав? Фредді. І на Трафальгарській нічого не було* [51].

THE FLOWER GIRL [picking up her scattered flowers and replacing them in the basket]. There's manners f' yer! Te-oo bunches o' voylets trod into the mad. [She

*sits down on the plinth of the **column**, sorting her flowers, on the lady's right] [50]. – Квіткарка (збираючи розсипані квіти і вкладаючи їх назад до кошика). От маніри! Ди-ва пучечки хвіялок самотав у грязюку! (Сідає на цоколь **колони** й сортує квіти, праворуч від дами) [51].*

*THE FLOWER GIRL [taking advantage of the military gentleman's proximity to establish friendly relations with him]. If it's worse it's a sign it's nearly over. So cheer up, **Captain**; and buy a flower off a poor girl [50]. – Квіткарка (користуючись близькістю військового кавалера, зав'язує з ним дружні стосунки). Якщо гірше, це означає, що все майже кінець. Тож бадьоріться, **капітане**; і купіть квітку у бідної дівчини [51].*

Для передачі значення лексичної одиниці, еквівалент якої відсутній в мові перекладу (безеквівалентна лексика), О. Мокровольським було здійснено описовий переклад:

*Freddy rushes in out of the rain from the Southampton Street side, and comes between them closing a **dripping umbrella** [50]. – Фредді вбігає з дощу, з боку Саутгемптон-стріт, і стає між ними двома, закриваючи **мокру парасолю**, з якої стікають краплі [51].*

*THE BYSTANDER. He ain't a tec. He's a **blooming busybody**: that's what he is. I tell you, look at his boots [50]. – Перехожий. Ні, він не нишпорка. Просто він із тих, **хто всюди пхає свого носа**, хай йому абищо! Кажу вам: гляньте на його че-ре-вики [51].*

*THE BYSTANDER. So it has. Why didn't you say so before? And us losing our time listening to your **silliness**. [He walks off towards the Strand] [50]. – Перехожий. Таки припинився! Чом би не сказати цього зразу? А то ми витратили стільки часу, слухаючи ваше **дурне базікання**. (Виходить з-під укриття, прямуючи до Странду) [51].*

*FREDDY. Oh, very well: I'll go, I'll go. [He opens his umbrella and dashes off **Strandwards**, but comes into collision with a flower girl, who is hurrying in for shelter, knocking her basket out of her hands] [50]. – Фредді. Ну та гаразд – іду вже, йду! (Розкриває парасолю й кидається бігти **в напрямку до Странду**,*

але стикається із квіткаркою, що спішить під укриття, і вибиває кошика з її рук) [51].

*THE GENTLEMAN. Now don't be troublesome: there's a good girl. [Trying his pockets] I really haven't any change – Stop: here's **three hapence**, if that's any use to you [he retreats to the other pillar] [50]. – Джентльмен. Не мороч мені голови, будь доброю дівчиною! (Мацає по своїх кишенях). У мене й справді немає дріб'язку... Стривай: ось тобі **три монетки по півпенса**, якщо це тебе зарядує. (Відходить до іншої колони) [51].*

Однією з найчастіше застосовуваних трансформацій, які використовуються під час передачі діалектизмів, є прийом компенсації. Доводиться, що для створення адекватного поетичного твору іншою мовою необхідно компенсувати фонетичні, лексико-граматичні, стилістичні та інші особливості оригіналу, що важко перекладаються:

*Eightpence **ain't** no object to me, Charlie [50]! – Вісім пенсів – це нам запросто [51]!*

У цьому прикладі інтерес складає лексична одиниця *ain't*. Перекладач використовував прийом опущення. На прикладі перекладу цього речення ми бачимо, як перекладач компенсує втрату діалектизмів, дотримуючись при цьому одного з основних положень теорії перекладу – адекватного перекладу не окремих елементів тексту, а всього тексту.

*Take this for **tuppence** [50]! – Візьміть ось це – за два пенси [51]!*

У цьому прикладі інтерес складає лексична одиниця *tuppence*. Перекладач компенсує діалектизм *tuppence* за допомогою лексичної одиниці *візьміть*, що дозволяє підкреслити мовні особливості героїні.

Як правило, граматичні неправильності типу «*You just shew me what youve wrote about me*» є ще однією проблемою для перекладу. В українській мові точний еквівалент англійського граматичного просторіччя відсутній. Таким чином, граматичне просторіччя часто перекладається за допомогою прийому компенсації, додаванням стилістично зниженої лексики: «*Ось покажіть, що у вас там про мене написано*».

Подвійне заперечення як характерна ознака просторічної мови при перекладі передається не лише використанням стилістично зниженої лексики, а й заміною стверджувального речення заперечувальним. Наприклад:

*I **aint** done **nothing** wrong by speaking to the gentleman [50]. – А що ж я такого зробила, якщо поговорила з джентльменом [51]?*

Зміна модальності висловлювання, при якому стверджувальна репліка стає питанням-спробою виправдання, може бути пояснена зміною в інтонації героїні.

Дуже рідко перекладачем застосовувались трансформації калькування та генералізації значення. Але можна навести кілька прикладів. Калькування – передача денотативного значення лексичної одиниці без збереження звукової або орфографічної норми, але з відтворенням структурної її моделі [28, с. 51]:

*THE FLOWER GIRL. I can change **half-a-crown** [50]. – Квіткарка. Я можу розміняти **півкрони** [51].*

*THE FLOWER GIRL. I've a **right** [50]. – Квіткарка. **Я маю право** [51].*

*THE FLOWER GIRL. What do you take me for [50]? – **За кого ти мене маєш** [51]?*

Генералізація – заміна слова з вузькою семантикою на слово з ширшою семантикою або переклад видової назви родовою.

Covent garden at 11.15 p.m. [50]. – Лондон, 11.15 вечора [51].

*...Her features are no worse than theirs; but their condition leaves something to be desired; and she needs the services of a dentist [50]. – ...**Вродою** ніби й не гірша за них, от тільки врода та занехаяна, і ще ж їй потрібні послуги зубного лікаря [51].*

*THE MOTHER. Please allow me, Clara. Have you any **pennies** [51]? pennies – дрібні гроші;*

Транслітерація + калькування використані в наступному прикладі:

*I tried as far as **Charing Cross Station**. Did you expect me to walk to **Hammersmith** [51]? – Я добувся аж до вокзалу на **Чарінг-Крос**. Чи ви б хотіли, щоб я забіг аж до **Гаммерсміту** [50]?*

Заміна функціональним аналогом – це ще один із прийомів, який стирає національний колорит і за рахунок цього спрощує сприйняття перекладу [44, с. 58]. В випадку з перекладом п'єси він використовується найчастіше при передачі етнографічних реалій. Так, наприклад, *biscuit* замінюється *оладками*, які добре знайомі українському читачеві. *Cheese nabs* – сирними крекерами.

Приблизний переклад схожий з прийомом заміни функціональним аналогом. Різниця між ними в тому, що при приблизному перекладі семантичний збіг між реалією і перекладом ще більш віддалений, ніж при заміні функціональним аналогом [38, с. 45].

Приклади приблизного перекладу реалій в аналізованому творі зустрічаються лише в декількох випадках. Один з подібних випадків – це переклад українською мовою словосполучення *corn rones* як *кукурудзяні коржики*. Даний прийом можна назвати «заміною функціональним аналогом», так як українському читачеві невідомо, що таке кукурудзяний коржик, але, тим не менш, він може здогадатися про семантичне значення цього словосполучення.

В аналізованому контексті прийом смислового розвитку полягає в тому, що перекладач замінює причину *did not understand* (вона не розуміла його) наслідком (він був для неї загадкою), де номінація «загадка», безумовно, додає ситуації більш романтичну тональність.

Подібні комплексні трансформації дозволяють наблизити текст-першоджерело до україномовного читача і більш цілеспрямовано реалізовувати естетичну функцію художнього твору.

You can spot an Irishman or a Yorkshireman by his brogue [51]. – **Ірландця чи йоркширця легко впізнати за акцентом** [50].

У цьому випадку перекладач використав у своїй роботі півкальку.

Таким чином, в ході нашого дослідження було виявлено, що найбільш застосовуваним прийомом перекладу реалій у п'єсі Б. Шоу «Пігмаліон» з англійської мови українською є транслітерація. Крім того, перекладач

використовував неологізми, приблизний переклад, а також нейтралізацію та опущення.

Серед труднощів, які виникають при перекладі реалій у п'єсі можна виокремити наступні:

- відсутність в мові перекладу відповідності (еквівалента) через відсутність у носіїв цієї мови референта;
- необхідність поруч із предметним значенням (семантикою) реалії передати і колорит (конотацію) – її національне та історичне забарвлення.

При виборі найбільш відповідного прийому перекладу необхідно враховувати спосіб подачі реалії автором тексту оригіналу і засоби, які він використовував, щоб довести до свідомості читача її семантичний і конотативний зміст.

Підсумовуючи проведений аналіз, робимо висновок, що в більшості випадків трансформації є виправданими. Перекладачем були використані всі види лексико-семантичних трансформацій. Найчастіше була застосована трансформація контекстуальної заміни та вибору варіантного відповідника, рідше – калькування та генералізації значення.

Результати порівняльного аналізу тексту оригіналу та тексту перекладу дозволяють стверджувати, що для досягнення змістової близькості перекладу до тексту оригіналу, необхідно знаходити відповідності лексемам англійської мови за допомогою застосування комплексних перекладацьких трансформацій. Слід зазначити, що лексико-семантичні прийоми різних мов мають одну основу, однак їх функціонування в мові відрізняється. Одні і ті самі прийоми виконують різні функції, мають різний ступінь вживаності і різну питому вагу в системі кожної окремої мови, чим і пояснюється потреба в трансформаціях.

Висновки до 2 розділу

Твір Бернарда Шоу «Пігмаліон» – це багатомовний твір, який містить у собі різноманітні лексичні, граматичні та стилістичні особливості англійської мови. У ньому зустрічаються різні соціальні верстви, що спілкуються між собою на різних мовних рівнях, що створює цікаві ситуації та додає колориту твору.

Було виявлено, що багато реалій в творі Бернарда Шоу «Пігмаліон» – це реалії, які в більшості знайомі українському читачеві і які не створюють складнощів при перекладі, так як мають або словникові еквіваленти в мові перекладу, або літературну традицію, що свідчить про поширення британської культури в Україні.

Також помітили наступні закономірності при передачі реалій: при перекладі ономастичних реалій найчастіше користуються прийомом транскрибування. При передачі етнографічних реалій майже однаково часто використовуються прийоми калькування, генералізації і заміни функціональним аналогом.

Отже, під час прийняття перекладацьких рішень О. Мокровольський зберіг комунікативну функцію тексту перекладу, відповідність його узусу української мови. Практично було доведено, що процес перекладу є не простою заміною одиниць однієї мови одиницями іншої мови, а являє собою складний процес, що містить ряд труднощів, які необхідно долати перекладачеві. У більшості випадків ми погоджуємось з використанням лексико-семантичних трансформацій, які перекладач застосував у своєму перекладі.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Під час роботи над нашою темою дослідження нами було досягнуто поставлених цілей.

Була вивчена література, присвячена проблемам реалій та їх передачі при перекладі. Також нам вдалося виокремити основні труднощі, що перешкоджають формуванню однозначного визначення реалії як лінгвістичного явища, показати і проаналізувати відмінності реалій від інших підкласів безеквівалентної лексики.

Розглянуто основні підходи до передачі реалій при перекладі. Вивчено існуючі на сьогоднішній день принципи класифікації реалій і на їхній основі створено власну класифікацію реалій, які були виявлені в тексті п'єси Б. Шоу «Пігмаліон». Ці реалії були досліджені, а також були вивчені прийоми їх передачі, використані перекладачем Олександром Мокровольським при перекладі згаданої п'єси.

Адекватний переклад реалій є одним з найбільш складних і важливих аспектів перекладу в цілому, оскільки переклад – це не просто буквальна передача значень мовних одиниць однієї мови в іншій, а й пошук точних мовних еквівалентів з урахуванням специфіки культурної і смислової складових іншої мови. Специфіка перекладу, що відрізняє його від всіх інших видів мовного посередництва, полягає в тому, що він призначений для повноправної заміни оригіналу, яку носії іншої мови вважають повністю тотожною початковому тексту.

Разом з тим, очевидно, що абсолютна тотожність перекладу оригіналу недосяжна, але це не перешкоджає адекватному розумінню тексту. Мова – це не тільки система лексичних та граматичних понять, але, в першу чергу, складна психологічна організація. Ми можемо говорити про мову як про систему і структуру, як про засіб спілкування, а також як про спосіб відображення культури цілого народу.

Складність полягає в тому, що реалії є абсолютно звичними для мови оригіналу, вони нічим не відрізняються від різних інших слів і ніяк не пояснюються автором. У тексті перекладу, навпаки, вони виділяються, оскільки є яскравими показниками національної своєрідності іншої культури, що істотно збільшує їх стилістичне навантаження. Перекладач повинен вміти розпізнавати реалії та перекласти їх так, щоб вони були зрозумілими в культурі мови перекладу. Для цього необхідно точно знати, що позначає реалія і яка фонові інформація за нею стоїть.

Різноманітність реалій, показана в першому розділі даного дослідження, змушує перекладача використовувати весь арсенал перекладацьких трансформацій для досягнення необхідного ефекту. Основними прийомами передачі реалій є: транскрипція/транслітерація, калька, напівкалька, заміна, заміна функціональним аналогом, описовий переклад, приблизний переклад, контекстуальний переклад, опущення.

І тільки вміле поєднання цих прийомів здатне передати всю повноту відтінків оригінального тексту. Оцінюючи роботу О. Мокровольського над перекладом твору Б. Шоу «Пігмаліон» можна сказати, що широкий читацький успіх, який ця книга отримала в Україні, пов'язаний з високою якістю перекладу, зокрема перекладу реалій.

Перекладач користується значним арсеналом способів перекладу реалій, а саме основними способами: калькування, транскрипція та транслітерація, описовий переклад, функціональний аналог, заміна, контекстуальний переклад та комбінований переклад. Частотність використання кожного окремого способу передачі реалій відрізняється у перекладі українською мовою. Перекладачі часто користуються відмінними способами передачі національно маркованої лексики для перекладу однієї і тієї самої лексичної одиниці українською мовою.

Найбільш частотним способом передачі реалій українською мовою у п'єсі виявився спосіб калькування. Знайдені нами випадки у цій категорії – це, перш за все, словосполучення, у яких перекладається почергово кожен його

компонент за допомогою словникових відповідників. Іноді перекладачі українською мовою обирають тотожні, а іноді різні словникові відповідники для передачі компонентів словосполучення – синонімічні поняття.

Було встановлено, що найменш частотний спосіб передачі реалій українською мовою – це комбінований переклад, який використовується в першу чергу для передачі історичних реалій мовою перекладу. Спосіб транскрипції та транслітерації широко використовується, коли важливо точно передати фонетичну форму, насамперед, географічних реалій: топонімів, гідронімів, назв представників тваринного та рослинного світу. Описовий переклад стоїть на третьому місці за частотністю у перекладі.

Підбиваючи підсумок дослідження, слід зазначити, що, попри значну вивченість реалії як лінгвістичного явища і прийомів передачі реалії при перекладі, не всі аспекти проблем, пов'язаних з цим явищем, вирішені на сьогодні. Правильне розуміння особливостей реалій як підкласу безеквівалентної лексики і вміння перекладача відрізнити реалію від подібних лінгвістичних явищ необхідне для створення тексту перекладу високої художньої якості.

Таким чином, усі поставлені завдання були виконані та ціль науково-дослідної роботи досягнута. У нашій роботі були висвітлені лише деякі аспекти широкої теми, тому дана кваліфікаційна робота може слугувати основою для більш масштабного дослідження у сфері перекладу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баранова С.В. Спецрозділи перекладу: конспект лекцій. Суми: Сумський державний університет, 2012. 86 с.
2. Башук Н.П. Переклад безеквівалентної лексики у публіцистичних текстах. *Філологічні науки*. 2016. Книга 2. С. 11-14.
3. Білецька О.О. Мовні реалії як вербальне вираження специфічних рис національних культур. *Культура і мистецтво у сучасному світі*. 2015. № 16. С. 6-13.
4. Боса А. Культуроніми в художньому тексті: принципи класифікації (на матеріалі англomовного художнього роману Надіма Аслама «Мапи загублених закоханих»). *Studia linguistica*. 2012. №. 6 (2). С. 23-30.
5. Бондар М.В. Активні лексико-семантичні процеси в мові художньої прози кін. ХХ поч. ХХІ століть: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова». К., 2004. 19 с.
6. Гайдук Н.А. Еволюція лінгвістичних поглядів на поняття концепту як одиниці концептуальної картини світу. *Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2015. Т. 13. С. 43-51.
7. Дрібнюк В.Т. Лінгвокультурологічні особливості порівняльних фразеологічних одиниць у романі Джерома Д. Селінджера «Над прірвою у житті». *ВІСНИК Житомирського державного університету ім. І. Франка*. 2009. №. 46. С. 191-194.
8. Жук М. Поняття культурема в контексті сучасних лінгвокультурологічних досліджень. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2015. №. 4. С. 300-304.
9. Зорівчак Р.П. Реалія і переклад (на матеріалі англomовленневих перекладів укр. прози). Львів, 2001. 108 с.

10. Кияк Т.Р., Огуй О.Д., Науменко А.М. Теорія і практика перекладу: Підручник для ВНЗ. Нова Книга, 2006. 154 с.
11. Кияк Т.Р. Лінгвістичні аспекти термінознавства: Учбовий посібник. К.: УМК ВО, 2003. 104 с.
12. Карабан В.І. Посібник-довідник з перекладу англійської наукової і технічної літератури на українську мову. Частина друга Київ – Кременчук, 2001. 251 с.
13. Крайняк Л.К. Композити з першим дієслівним компонентом у сучасній англійській мові: семантико-когнітивний аспект: автореф. дис. на здобуття наук. Ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови». К., 2001. 19 с.
14. Лепухова Н.І. Переклад лінгвокультурам (на матеріалі німецьких літературних казок Е.Т.А. Гофмана та В. Гауфа). Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика. 2015. №. 30. С. 129-143.
15. Літературознавчий словник-довідник. За ред. Р.Т. Гром'яка, Ю.І. Коваліва. К.: ВЦ «Академія», 2006. 752 с.
16. Мананкова Є.Д. Передача лінгвокультурних фразеологізмів при перекладі французької сучасної художньої літератури на прикладі роману Мішеля Уельбека «Карта та територія». Збірка матеріалів І Всеукраїнської студентської науково-практичної Інтернетконференції «Мова і світ: проблеми філології та перекладознавства»: зб. наук. пр. М-во освіти і науки України, Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля. Северодонецьк.: Вид-во Східноукр. нац. ун-ту ім. В. Даля, 2018. С. 25-27.
17. Романюк О. Особливості перекладу реалій. Актуальні проблеми навчання іноземних мов для спеціальних цілей: збірник наукових статей / укладач: І.Ю. Сковронська. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. С. 110-113.
18. Словник української мови. URL: <http://sum.in.ua/s/realija>

19. Тарасенко Т.В. Мовні лакуни у міжкультурній комунікації. Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. *Філологічні науки*. 2016. №. X. С. 68-75.
20. Удовіченко Г.М. Генеза становлення поняття «реалія» у сучасному перекладознавстві. *Інтелект. особистість. цивілізація*. 2016. №. 12. С. 52-65.
21. Цуканова А.Є. Взаємозв'язок мови та культури, їх прояви. *Мови та літератури у полікультурному суспільстві: Матеріали*. 2020. С. 128-130.
22. Шилиєва Т.В. Назви українських реалій як об'єкт перекладу англійською мовою. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету*. 2009. Вип. 26. С. 207-210.
23. Baer B.J. Fedorov's Introduction to Translation Theory. Routledge, 2022. 290 p.
24. Blommaert J., Verschueren J. The role of language in European nationalist ideologies. *Language ideologies: practice and theory*. Schieffelin, Bambi B. [edit.]. 1998. pp. 189-210.
25. Cambridge dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org>
26. Catach N. Les signes graphiques du mot a travers l'histoire. *Langue francaise*. 1998. № 119. pp. 10-23.
27. Chesterman A. La Traductologie: theorie de relations traductionnelles. *Identite, alterite, equivalence?: La traduction comme relation*. 2002. pp. 35-55.
28. Díaz-Cintas, J., Matamala, A. and Neves, J. (eds.) New Insights Into Audiovisual Translation And Media Accessibility: Media For All 2. *Amsterdam: Rodopi, 2010*. pp. 67-79.
29. Dolgova Iu. La traduction en français des culturèmes dans les oeuvres théâtrales russes récentes. *Sciences de l'Homme et Société*. 2017. 97 p.
30. Dubois J. Dictionnaire de linguistique. P.: Librairie Larousse, 1973. 516 p.
31. Duranti A. Linguistic Anthropology. *Cambridge: Cambridge University Press, 2008*. 422 p.

32. Etymology dictionary. Harper D. URL: <https://www.etymonline.com/>
33. Florin S. Realia in translation. In: Zlateva, P. (ed.) *Translation As Social Action*. London: Routledge, 1993. pp. 122-128.
34. Franco-Aixela J. Culturespecific Items In Translation. In: Alvarez, R. and Vidal, M. CA. (eds.) *Translation, Power, Subversion*. Clevedon: Multilingual Matters, 1996. pp. 52-78.
35. Grit D. De Vertaling Van Realia//Filter. 1997. Vol. 4. pp. 42-48.
36. Gouanvic J.-M. Les enjeux de la traduction dans le champs litteraire: le roman americain traduit dans l'espace culturel francais au lendemain de la Seconde Guerre mondiale. *Palimpsestes «Traduire la culture»*. 1998. №11. pp. 95-107.
37. Goodenough W.H. *Cultural Anthropology and Linguistics*. Ed. by Hymes D. *Language in Culture and Society: A Reader in Linguistics and Anthropology*. New York: Harper & Row Publishers, 2004. 139 p.
38. Halliday M.A.K. *Language as Social Semiotic: The Social Interpretation of Language and Meaning*. London, 2008. 144 p.
39. Hewitt K. *Understanding Britain*. Perspective Publications Ltd., Oxford, 2016. 174 p.
40. Khudaybergenova Z. About The Concept Of «Translation Strategies» In The Translation Studies. *Journal of Contemporary Issues in Business and Government Vol. 27*, No. 1, 2021. pp. 1369-1385.
41. Koerner E.F.K. Towards a 'full pedigree' of the 'Sapir-Whorf hypothesis': From Locke to Lucy. *Explorations in linguistic relativity*. 2000. C. 1-24.
42. Kushnirova T.V., Pavelieva A.K. Guidance manual on the discipline "The History of Translation" for the students of the specialty 035 "Philology". Poltava: National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic", 2020. 107 p.
43. Lederer M. Correspondance et equivalences: faits de langue et faits de discours en traduction. *Identite, alterite, equivalence?: La traduction comme relation*. 2002. pp. 17-35.

44. Lederer M. La traduction aujourd'hui: Le modele interpretatif. P.: HachetteLivres, 1994. 224 p.
45. Lederer M. Traduire le culturel: la problematique de l'explicitation. Traduire la culture / Institut du monde anglophone. Centre de recherche en traduction et communication transculturelle anglais-francais. 1998. pp. 161-173.
46. Pedersen J. When Do You Go For Benevolent Intervention? How Subtitlers Determine The Need For Cultural Mediation. In: Diaz Cintas, J., Matamala, A. And Neves J. New Insights Into Audiovisual Translation And Media Accessibility: Media For All 2. *Amsterdam: Rodopi*, 2010. pp. 67-79.
47. Ramière N. Comment le sous-titrage et le doublage peuvent modifier la perception d'un film: analyse contrastive des versions sous-titrées et doublées en français du film d'Elia Kazan, 'A Streetcar Named Desire' (1951). *Meta* 2004. Vol. 49 (1). pp. 102-114.
48. Ramière N. Reaching a Foreign Audience: Cultural Transfers in Audiovisual Translation. University of Queensland, Australia. Translation constitutes the ultimate cognitive experience of alterity. *Brisset*, 2003. pp. 101-109.
49. Sarwat N. Le sous-titrage entre adaptation et transgression. Département de français Faculté de Pédagogie Université de Moncton. 2014. pp. 475-524.

СПИСОК ІЛЮСТРАЦІЙНОГО МАТЕРІАЛУ

50. Shaw B. Pygmalion. URL:
https://www.kkoworld.com/kitablar/Bernard_Shaw_Secilmis_eserler_eng.pdf
51. Шоу Б. Пігмаліон. Пер. О. Мокровольського. URL:
<https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=320>

SUMMARY

Adequate translation of realities is one of the most difficult and important aspects of translation in general, since translation is not just a literal transfer of the meanings of linguistic units of one language into another, but also a search for exact linguistic equivalents taking into account the specifics of the cultural and semantic components of another language. The specificity of translation, which distinguishes it from all other types of language mediation, is that it is intended for a full-fledged replacement of the original, which speakers of another language consider to be completely identical to the original text.

At the same time, it is obvious that the absolute identity of the translation of the original is unattainable, but this does not prevent adequate understanding of the text. Language is not only a system of lexical and grammatical concepts, but, first of all, a complex psychological organization. We can talk about language as a system and structure, as a means of communication, and also as a way of reflecting the culture of an entire nation.

The difficulty lies in the fact that the realities are absolutely familiar to the original language, they are no different from various other words and are not explained by the author in any way. In the translated text, on the contrary, they stand out because they are vivid indicators of the national identity of another culture, which significantly increases their stylistic load. The translator must be able to recognize the realities and translate them in such a way that they are understandable in the culture of the target language. To do this, you need to know exactly what reality means and what background information is behind it.

The variety of realities shown in the first chapter of this study makes the translator use the entire arsenal of translation transformations to achieve the desired effect. The main methods of transferring realities are: transcription/transliteration, tracing, semi-tracing, replacement, replacement with a functional analogue, descriptive translation, approximate translation, contextual translation, omission.

The translator uses a significant arsenal of methods of translating realities, namely the main methods: tracing, transcription and transliteration, descriptive translation, functional analogue, substitution, contextual translation and combined translation. The frequency of use of each separate way of conveying realities differs in the translation into Ukrainian. Translators often use different methods of transferring nationally marked vocabulary to translate the same lexical unit into Ukrainian.

The most frequent method of conveying realities in the Ukrainian language in the play turned out to be the method of tracing. The cases we found in this category are, first of all, word combinations in which each of its components is translated one by one with the help of dictionary counterparts. Sometimes translators into the Ukrainian language choose identical, and sometimes different dictionary counterparts to convey the components of a word combination – synonymous concepts.

It was established that the least frequent way of conveying realities in the Ukrainian language is combined translation, which is primarily used to convey historical realities in the translated language. The method of transcription and transliteration is widely used when it is important to accurately convey the phonetic form, first of all, of geographical realities: toponyms, hydronyms, names of representatives of the animal and plant world.

Having studied peculiarities of the translation of reality words from English into Ukrainian on the basis of the artistic work of B. Shaw «Pygmalion», we can say that this study was interesting, since artistic works are important sources of linguistic information that help to understand the culture and traditions of foreign-speaking peoples. Understanding the specifics of the translation of reality words from English into Ukrainian will help to better understand the meaning and importance of these words in the context of the work.